

Milena Nazarczuk

Świat wartości młodzieży z dysfunkcją narządu wzroku

The World of Value of Youth with Eyesight Dysfunction

Streszczenie: W życiu każdego człowieka doniosłą rolę pełnią deklarowane i realizowane wartości. Problem ich dostrzegania i kształtowania jest jednym z istotnych dylematów stojących przed współczesnym człowiekiem. Ukształtowanie właściwej i trwałej hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do świadomego życia i podejmowania odpowiedzialnych decyzji, dokonywania pewnych wyborów oraz przejawiania określonych zachowań.

W toku przeprowadzonych badań starano się określić, jakie wartości preferuje młodzież z dysfunkcją narządu wzroku. Analiza danych pozyskanych w badaniu pozwoliła zaprezentować hierarchię wartości badanej młodzieży oraz ukazać podobieństwa i różnice, które zarysowały się w ocenie wartości badanych chłopców i dziewcząt z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach.

Słowa kluczowe: wartość, hierarchia wartości, młodzież, osoba z dysfunkcją narządu wzroku.

Abstract: The meeting of world of value blind youth and faintly seeing it makes possible first of all the better orientation in state of consciousness of young stock, the understanding of life needs facilitates, it permits better to understand aims and the endeavour of boys and the girls.

The qualification was the main aim of investigations and presenting hierarchy of the pupils value Ośrodka Szkono-Wychowawczego w Laskach. The pupils of over secondary -school made up in age 16 - 23 years.

The exact analysis of results of investigations delivers information of what value young stock prefers with dysfunction of organ of sight, with what it acts in one's behaviour and conduct and who has on choice the largest influence this also, which is in life important. From among studied all proposed values got the the highest rank of choice such values how: the neighbour's love, skill of forgiving, the love beheld, and the lowest esteemed magnificent oneself the works, even rights and the duties for all as well as the full life of impressions. Thrown aside by totality values be studied: the safety of own country, beauty of nature and the art, talent as well as the pleasant life, easy without effort and the problems.

Studied girls' sentence and boys, then they alone they choose what it is for them important, parents have on made by them elections of value, however tutor somewhat smaller influence and teachers did not were indicate by studied as person, which help in choice this, which is valuable and important in life how one should to proceed and according to what rules to live. In one's behaviour and the conduct how the young stock results with investigations acts with justice, the general use has on attention as well as the good of family.

The investigations over values of young stock facilitate understanding of the life teenagers' needs not only. Flowing with this type of investigations knowledge serves the expectation of endeavours also and the behaviours of young of generation. The results of investigations should be basis to facing and undertaking by working from blind young stock educators and faintly seeing definite educational workings.

Key words: value, hierarchy of values, youth, the person with eyesight dysfunction.

Wartości mają kluczowe znaczenie w życiu każdego człowieka, to one kształtują nasze człowieczeństwo. Uznawane przez jednostkę, określają sposób jej myślenia, wpływają na sferę przeżyć, wyznaczają postawy wobec ludzi i rzeczy oraz wskazują cel dążeń. Poprzez swoje wartości jednostka określa, jaką osobą chce być i w jakiego rodzaju świecie chce żyć. Bycie człowieka wobec wartości nie jest byciem statycznym. Tworzy się w procesie, w którym stopniowo dochodzi do kształtowania indywidualnego świata wartości. Proces ten decyduje o tym, którym spotkaniem w życiu wartościom człowiek chce służyć i które pragnie realizować. Poznanie i urzeczywistnianie wartości jest indywidualnym fenomenem przeżyciowym każdego człowieka. Inny człowiek (np. rodzic, wychowawca) ma jednak zawsze potencjalną możliwość - przykładem własnego oddania wartościom inspirować i kreować w młodym człowieku indywidualne odniesienia do wartości. Spotkanie wychowanka z ucieleśnionymi w osobie wychowawcy wartościami stanowić może potencjalną szansę inspirującą młodego człowieka. Warunkiem jest jednak jasna hierarchia wartości pedagoga, czytelność jego osoby, stała praca nad dojrzałością oraz szacunek i cierpliwość dla poszukiwani aksjologicznych młodzieży, gdyż należy pamiętać, że ostatecznie rozstrzygające jest zawsze indywidualne zaangażowanie w odślanianą (spotkaną u wychowawcy) wartość oraz indywidualna decyzja pójścia za nią (bądź jej odrzucenia) podjęta przez młodego człowieka.

System wartości powinien być kształtowany we wszystkich instytucjach socjalizacji i wychowania takich, jak: rodzina, szkoła, Kościół, środowisko lokalne czy otoczenie społeczne. Budowany od pod-

staw system wartości sprzyja wyposażaniu wychowanków w tzw. paszport do życia, który pozwoli im zrozumieć świat, żyć wspólnie i współpracować z innymi. Właśnie we współczesnym świecie, gdzie stykają się ze sobą i kłócą odmienne światopoglądy i idee, szczególnie istotne jest, by już najmłodszym dzieciom wskazywać właściwy system wartości, który sprawi, że ich życie będzie satysfakcjonujące i ułatwi funkcjonowanie w społeczeństwie.

W pedagogice wiedza o wartościach preferowanych przez młodzież jest niezbędna, aby móc głębiej poznać jej świat wartości, czynniki warunkujące jego poznawanie, wzajemne zależności między wyborami wartości, wpływ osób (np. rodziców, wychowawców, rówieśników) i instytucji (np. placówki wychowawcze, szkoła, Kościół) na wybory wartości. Poznanie świata wartości młodzieży niewidomej i słabo widzącej umożliwia przede wszystkim lepszą orientację w stanie świadomości młodzieży. Ułatwia zrozumienie potrzeb życiowych, pozwala zatem lepiej zrozumieć cele i dążenia chłopców i dziewcząt.

Rozumienie pojęcia wartości

Analizując literaturę związaną z problematyką wartości trzeba uświadomić sobie, że termin „wartość” jest wieloznaczny i poza językiem potocznym występuje w wielu dyscyplinach naukowych.

Generalnie próby definiowania wartości można sprowadzić do trzech orientacji:

1. Orientacji filozoficznej, która dotyczy ontologicznej i epistemologicznej natury wartości, integralnie związanej z racjonalnym czy emocjonalnym charakterem przeżyć wartościujących.
2. Orientacji antropologicznej, reprezentowanej przez psychologów, socjologów i pedagogów, którzy łączą wartości z przeżyciami konkretnych jednostek, co powoduje, że mają one charakter relatywny i zawsze są czyjeś. W ramach tej orientacji zauważa się wyraźne zróżnicowanie na trzy odrębne kategorie: odniesienia socjologiczne, koncepcje psychologiczne i kulturowe. W odniesieniu socjologicznym, wartości to: interes, rozpowszechnione przekonania w grupie społecznej, dążenia i pragnienia ze względu na etykę, normy, obyczaje, zobowiązania, aspiracje, prawa i sankcje. Koncepcja psychologiczna ujmuje wartości jako przekonania jednostki na temat człowieka, innych ludzi, stanu psychicznego i fizycznego, jak również na temat zachowań godnych pożądaną, powiązania

wartości z ogólnie ludzkimi zachowaniami, uczuciami, potrzebami, zainteresowaniami, dyspozycjami, motywami, preferencjami itp. W koncepcji kulturowej natomiast wartością jest zobowiązanie, etos, wzór kulturowy czy też styl życia lub ognisko kultury. Wartości ujmowane są m.in. jako powszechnie pożądane przedmioty, powszechnie akceptowane sądy, przekonania na temat zachowań, systemu wartości i norm pożądanych w danym społeczeństwie.

3. Orientacji ekonomicznej, która sprowadza wartości do charakteru jakościowego i ilościowego np. wartość materialna.¹

Tematyka wartości ludzkich wywodzi się z tradycji myśli filozoficznej. Problematyką wartości zajmowano się już w czasach starożytnych, choć nie używano jeszcze pojęcia „wartość”. Filozofowie używali terminu „agathon”, a w średniowieczu „bonum”, a także w pewnych znaczeniach „cnota” i „powinność” oraz nazw konkretnych wartości, jak na przykład prawda, piękno czy dobro.² Dobrem według Arystotelesa jest „cel, do którego wszyscy dążą. Cele jednak bywają różne; jedne z nich bowiem są czynnościami, inne jakimiś odrębnymi od nich wytworami. Dobro jest w sposób istotny związane z naturą człowieka i w tym sensie niezmiennie. Pod pewnymi względami dobro zmienia się, podobnie jak sam człowiek, nie przestając jednak być człowiekiem”.³ Z całą pewnością swoistą teorią wartości, która ma niemałe znaczenie dla rozważań aksjologicznych jest platońska teoria czterech cnót (mądrość, męstwo, panowanie nad sobą i sprawiedliwość).⁴ „Z tradycji Platońskiej wywodzi się koncepcja religii chrześcijańskiej. Nie jest z nią tożsama, ale jest do niej istotowo podobna. Wartości istnieją jako atrybuty doskonałości Boga. Są więc samoistne, pierwotne i niezależne od człowieka. Ponieważ duchowością swoją człowiek podobny jest Bogu, dusza jego ma potencjalne możliwości realizowania wartości poprzez odczytywanie ich w doskonałości Boga. Człowiek ich nie tworzy, lecz jedynie rozpoznaje je w doskonałości Boga w procesie wiary i realizuje naśladowując je w swoim działaniu, poprzez które

¹ Por. F. Kozaczuk, „Świat wartości młodzieży z symptomami niedostosowania społecznego”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005, s. 10, 11.

² Por. P. Oleś, „Wartościowanie a osobowość”, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1989, s. 7, 8.

³ J. Mariański, „Socjologia moralności”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 333.

⁴ Por. M. Szymański, „Młodzież wobec wartości”, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2000, s. 9, 10.

dowartościowuje swoją biologiczną egzystencję”.⁵ W języku filozofii człowieka, w rozważaniach etycznych przyjmuje się, że wartość jest „pojęciem nadającym sens ludzkiej egzystencji, ustanawiając relacje między czującym i aktywnym podmiotem a światem „objektów”. W relacjach interpersonalnych człowiek przez miłość, wiarę i nadzieję rozpoznaje drugiego człowieka, jego istnienie i jego dobro. W tym znaczeniu określa się pojęcia prawdy, dobra i piękna, jako wartości fundamentalne i ogólnoludzkie”.⁶ Przez wartość w filozofii rozumie się więc, to „wszystko co cenne, godne pożądanía i wyboru; co stanowi ostateczny cel ludzkich dążeń (...), to co ma znaczenie dla człowieka, co nadaje sens jego poczynaniom”.⁷ Inaczej definiując, wartość to „wszystko co godne (warte), by o to zabiegać (a nie tylko to, czego pragniemy)”.⁸ Coraz częściej podejmowane rozważania o wartościach przez przedstawicieli różnych kierunków w filozofii doprowadziły do tego, że na przełomie XIX i XX wieku można już było mówić o samodzielnej dyscyplinie filozoficznej. Nazwano ją aksjologią, czyli nauką o wartościach.

W aksjologii termin wartość oznacza „wszystko, co cenne, godne pożądanía lub wyboru, co stanowi ostateczny cel ludzkich dążeń”.⁹ Inaczej ujmując „wartość dla danej osoby stanowi to wszystko, co jest przez nią cenione”.¹⁰ Wartość to „przedmiot czy stan rzeczy, który wzbudza emocje pozytywne, i ku któremu jednostka skierowuje swe pragnienia i dążenia (...). Takie znaczenie terminowi wartość przypisuje się najczęściej w rozumieniu potocznym. Sądzimy, że coś jest dla kogoś wartością, gdy ma dla niego pozytywne znaczenie emocjonalne, ku temu dąży, tego w życiu szuka”.¹¹

W teorii wartości wyróżnić można dwa stanowiska: obiektywistyczne i subiektywistyczne. Obiektywistyczne stanowisko głosi, że

⁵ Red. W. Szewczuk, „Świat wartości i wychowanie”, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Fundacja Innowacja, Warszawa 1996, s. 31.

⁶ T. Kluz, „Psychospołeczne uwarunkowania wyboru wartości przez młodzież”, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2007, s. 35.

⁷ Red. S. Jedynek, „Mały słownik etyczny”, „Branta”, Bydgoszcz 1999, s. 280.

⁸ D. Julia, „Słownik filozofii”, Wydawnictwo Książnica, Warszawa 1992, s. 360.

⁹ D. Nowak, „Młodzież wobec deklarowanych wartości”, „Wychowanie Na Co Dzień”, 2001, nr 7/8, s. 9.

¹⁰ A. Grzegorzczak, „Psychiczna osobliwość człowieka”, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2003, s. 53.

¹¹ H. Świda, „Młodzież a wartości”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979, s. 18.

„istnieją byty, które dzięki swoim istotowym właściwościom są wartościowe w najwyższym stopniu, niezależnie od jakichkolwiek czynników zewnętrznych, a więc są wartościami same w sobie. Stanowisko subiektywistyczne przyjmuje, że wartością jest to, co zostaje za takie uznane. A najczęściej jest uznane, gdy zaspokaja potrzeby, jest przedmiotem pragnień, dążeń, dostarcza przyjemności, służy realizacji celów, czyli staje się wartością, a nie jest nią od początku swego istnienia. Zwolennicy obiektywizmu głoszą niezmienność i uniwersalność wartości, natomiast zwolennicy subiektywizmu uważają, że wartości ulegają zmianie pod wpływem czasu, okoliczności, nasilenia potrzeb”.¹²

Kiedy rzecz naturalna nabiera znaczenia przez wejście w sferę życia ludzkiego, staje się tym samym społeczną wartością. Niemalę zasługi we wprowadzeniu wartości do przedmiotu nauk społecznych miał F. Znaniecki, który przez wartość społeczną rozumie „każdy fakt posiadający treść empiryczną dostępną członkom grupy społecznej i znaczenie, ze względu na które jest on lub może stać się przedmiotem działania”.¹³ Zatem wartościami dla socjologa są „pewne reguły zewnętrzne (zwyczaje, obrzędy, normy moralne, prawne, wychowawcze, przekonania), których respektowanie sprawia, że jednostka przyjmuje określoną postawę zabezpieczającą konformizm jej społecznego funkcjonowania”.¹⁴ Podobnie rzecz ujmuje A. Kłoskowska twierdząc, że wartość jest „wynikiem stosunku doznającego i aktywnego podmiotu wobec pewnych przedmiotów zewnętrznego świata”.¹⁵ oraz Ch. Morris pisząc, że „wartości są to właściwości przedmiotów w odniesieniu do preferencyjnego zachowania”.¹⁶ Tak więc, jak pisał F. Znaniecki, „wartość musi być uznana nie tylko za odrębną kategorię, lecz za najwyższą kategorię, za najogólniejszą formę ujęcia świata”.¹⁷

¹² K. Ostrowska, „Wychowanie jako wprowadzenie w życie wartościowe”, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2007, nr 1, s. 18.

¹³ W. Thomas, F. Znaniecki, „Chłop polski w Europie i Ameryce”, tom I, Warszawa 1977, s. 54.

¹⁴ F. Kozaczuk, „Świat wartości młodzieży z symptomami niedostosowania społecznego” op.cit., s. 12.

¹⁵ Red. Z. Bokszański „Encyklopedia socjologii”, Tom 4, „Oficyna Naukowa”, Warszawa 2002, s. 290.

¹⁶ M. Ziółkowski, „Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego”, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000, s. 55.

¹⁷ M. Rorat, „Wartości i poczucie sensu życia młodzieży z dysfunkcją narządu ruchu”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006, s. 19.

J. Szczepański w swojej definicji wartości podjął próbę połączenia dwóch orientacji: na jednostkę i na społeczeństwo. Posługuje się nią M. Szymański, który traktuje wartość jako zjawisko należące do świata kultury, ale ujawniające się w sytuacjach związanych z funkcjonowaniem jednostki jako społecznie modyfikowanej struktury biologicznej. Wartości w ujęciu tego autora przybierają charakter normatywny. Kwalifikować do nich można obiekty ze względu na ich społeczne znaczenie, jak i efekty psychiczne, które są udziałem człowieka. Wartością nazywa „dowolny przedmiot materialny lub idealny, ideę lub instytucję, przedmiot rzeczywisty lub wyimaginowany, w stosunku do którego jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisują mu ważną rolę w swoim życiu i dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako przymus”.¹⁸ Wartościami zatem są te „przedmioty lub stany rzeczy, które zapewniają jednostce, grupie wewnętrzną równowagę i poczucie dobrze spełnionego obowiązku. Są niezbędne do utrzymania wewnętrznej spójności grupy, jej siły i jej znaczenia wśród innych grup. Są regulatorami ludzkich dążeń i postępowania, pozwalają na ocenę cudzego postępowania, służą jako podstawa oceny społecznej przydatności członków grupy, a więc wpływają także na hierarchię społeczną i na zasady współżycia danego społeczeństwa”.¹⁹

Socjologiczne interpretacje ujmują więc wartość jako „czynnik konstruuujący i regulujący zachowania i normy jednostek oraz grup społecznych, umożliwiający istnienie i aktywność grupy jako całości”.²⁰

Słownik etnologiczny podaje z kolei definicję wartości kulturowych, które „oznaczają kulturowo uwarunkowane poglądy na to, co korzystne lub pożądane dla ludzi w człowieku i poza człowiekiem, prowadzące go do wyborów w konkretnych stojących przed nim alternatywach; poglądy te układają się w skale, które, zazębiając się i przenikając, tworzą właściwy dla danej kultury system wartości”.²¹

Wartości są „elementami konstruującymi ludzkie zachowanie i są niejako wbudowane w systemy kulturowej struktury potrzeb

¹⁸ J. Szczepański, „Elementarne pojęcia socjologii”, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972, s. 97, 98.

¹⁹ A. Krasnodębska, „Młodzież a wartości - próba prezentacji niektórych zależności”, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Pedagogika” 1996, z. 34, s. 40.

²⁰ T. Kluz, op.cit., s. 47.

²¹ Red. Z. Staszczak, „Słownik etnologiczny”, PWN, Warszawa 1987, s. 365.

i struktury działania. Wartości można zatem zrozumieć i odkryć sens ich istnienia i oddziaływania jedynie w kontekście charakterystycznych dla danej kultury struktur potrzeb i działań²².

Wartości w ujęciu kulturowym są rozumiane jako „istotna i konstrukcyjna część ludzkiej kultury, jako kwintesencja najogólniejszych podstaw i celów, zachowań społecznych ludzi i dopiero w relacji do struktury potrzeb i systemów działań, daje się wartości rozumieć i stosować”²³.

Problematyka wartości zajmuje trwałe miejsce w rozważaniach psychologicznych. Psychologowie rozpatrują wartości ze względu na ich znaczenie w życiu psychicznym człowieka.

Na gruncie psychologii pojęcie wartości jest interpretowane w następujących znaczeniach:

- 1) za wartość uznaje się to, co jest obiektem pożądań, jest tym, co przyczynia się do zaspokojenia potrzeb;
- 2) wartość utożsamia się z postawą rozumianą jako czynnik selekcji motywów, czyli za wartościowe uznawane jest to, co decyduje o wyborze motywów działania;
- 3) wartość ujmowana jest jako czynnik wpływający na wybór celów działań i środków ich realizacji, chodzi tu o doznania afektywne (przyjemne bądź przykre);
- 4) wartość utożsamiana jest z kryterium wyboru celu.²⁴

Według M. Rokeacha wartość to „trwałe przekonanie, że specyficzny sposób zachowania lub stan finalny egzystencji jest osobowo lub społecznie lepszy od przeciwstawnego lub odwrotnego sposobu postępowania lub stanu finalnego egzystencji. Autor wyróżnia wartości ostateczne, które określają stan finalny dążeń ludzkich, np. mądrość, wolność osobista, i wartości instrumentalne, rozumiane jako pożądane sposoby zachowania, które mają służyć osiągnięciu wartości ostatecznych, np. refleksyjność, uczynność. Tak definiując wartości, Rokeach przyjmuje 5 założeń:

- 1) ogólna liczba wartości, które człowiek posiada jest stosunkowo mała;
- 2) wszyscy ludzie posiadają te same wartości w różnym stopniu;

²² T. Kluz, op.cit., s. 50.

²³ Ibidem, s. 53.

²⁴ Por. F. Kozaczk, „Wartości i postawy nieletnich w różnych stadiach wykojenia społecznego”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006, s. 73.

- 3) wartości są zorganizowane w system;
- 4) wartości ludzkie mogą wywodzić się z kultury, społeczeństwa i jego instytucji oraz z osobowości;
1. wartości i ich konsekwencje manifestują się w wielu zjawiskach”.²⁵

W psychologii zatem wartością jest „zainteresowanie, jakim obdarza się jakiś przedmiot; szacunek, jakim się darzy jakąś osobę”,²⁶ a także „własność bądź jakość rzeczy czyniąca ją użyteczną, pożądaną bądź wysoko ocenianą”.²⁷

J. Mariański stwierdza, że pod pojęciem wartości kryje się to wszystko, co wiąże się z pozytywnymi emocjami, co skupia na sobie pragnienia i dążenia człowieka, co uważa się za ważne i istotne w życiu, godne pożądania, na zdobyciu czego jednostce najbardziej zależy oraz czego na co dzień poszukuje jako rzeczy cennej.²⁸ Podobnie rzecz ujmuje M. Łobocki, który przez wartość rozumie „na ogół to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest ze wszech miar godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich. Nierzadko nazwa „wartość” uchodzi za miernik (kryterium) oceny interesujących nas osób, rzeczy, zjawisk lub norm”.²⁹

Dla potrzeb badań szczególnie ważna i przydatna wydaje się być definicja wartości sformułowana przez M. Rokeacha, który przez wartość rozumie stałe przekonanie, iż określone postępowanie lub ostateczny cel życia jest indywidualnie i społecznie bardziej atrakcyjny niż inne sposoby zachowania się oraz inne cele życiowe, są to więc pewne standardy kierujące ludzką aktywnością. Wartości według tej koncepcji ujmowane są jako: „wartości ostateczne i wartości instrumentalne. Wartości ostateczne przedstawiają najwyższe, ważne cele ludzkiego życia, nie mogą być uzasadniane żadnymi innymi wartościami. Natomiast wartości instrumentalne pojmowane są jako pożądane sposoby zachowania, które umożliwiają lub ułatwiają jednostce osiągnięcie celów najwyższych, ostatecznych”.³⁰

²⁵ P. Oleś, op.cit., s. 39.

²⁶ N. Sillamy, „Słownik psychologii”, Wydawnictwo „Książnica”, Katowice 1995, s. 319.

²⁷ A.S. Reber, „Słownik psychologii”, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2000, s. 810.

²⁸ Por. J. Mariański, op.cit., s. 341.

²⁹ M. Łobocki, „Teoria wychowania w zarysie”, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s. 96.

³⁰ Por. Ibidem, s. 40.

System wartości według M. Misztal jest „pojęciem teoretycznym i obejmuje wszystkie wartości, które na podstawie określonej teorii tworzą zbiór wzajemnie powiązanych elementów wyodrębnionych z innych zbiorów również wzajemnie powiązanych”.³¹ Podobnie rzecz ujmie S. Nowak, który przez system wartości rozumie „zbiór wartości oraz określony typ powiązań między nimi”.³² Tak więc system wartości to tyle, co „system wartości faktycznie wyznawanych, uznawanych lub urzeczywistnianych w realnym życiu pewnej jednostki, pewnej społeczności, czy też zbiorowego reprezentanta gatunku ludzkiego (...). W sensie najogólniejszym system wartości to układ wartości wzajemnie powiązanych w spójną i klarowną kryterialnie całość”.³³

Systemem wartości jest „tylko i jedynie stanowiący całość zbiór, w którym składniki pozostają w takich wzajemnych zależnościach, że istotne zmiany lub ubytek któregoś z nich prowadzi do zmiany pozostałych składników, a nawet do rozpadu całości”.³⁴

W ujęciu socjologicznym natomiast system wartości jest „istotnym elementem systemu społecznego oraz najbardziej centralnym elementem kulturowym w organizacji systemu działań”.³⁵

System wartości jest to „struktura hierarchicznie uporządkowana, względnie stabilna oraz wewnętrznie spójna. System stanowi wartości przez człowieka akceptowane, uważane za pożądane i słuszne. W systemie wartości ustalana jest ich kolejność rangowa – na przykład pod względem intensywności występowania, akceptacji oraz podrzędności i nadrzędności”.³⁶ „Porządek hierarchiczny jest na pewno jednym z ważniejszych czynników kreujących systemy wartości (...). Wartości w systemie muszą być jednak uporządkowane w taki sposób, aby wystąpiło wzajemne ich zestrojenie jakościowe, spójność logiczna oraz kompletność. System wartości tworzy więc całość organiczną wewnętrznie zharmonizowaną”.³⁷

Wielu teoretyków i badaczy zgodnie twierdzi, że każdy system wartości jest ułożony hierarchicznie, z czego wynika, że jednym war-

³¹ M. Misztal, „Elementy systemu wartości”, PWN, Warszawa 1990, s. 16, 17.

³² Ibidem, s. 16.

³³ Red. W. Szewczuk, op.cit., s. 22, 23.

³⁴ Ibidem, s. 49.

³⁵ E. Bielska, „Studenci a liberalny system wartości w Polsce i Danii”, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006, s. 25.

³⁶ A. Ilendo-Milewska, „Rola rodziców w kształtowaniu systemu wartości swoich dzieci”, „Małżeństwo i Rodzina”, 2005, nr 1-2, s. 16, 17.

³⁷ Red. W. Szewczuk, op.cit., s. 23.

tościom można w tym systemie przyznać wyższą, innym natomiast niższą rangę. Zarówno jednostki, jak i grupy preferują różne wartości, na przykład: rodzinę, pracę, bogactwo, honor, wolność, sprawiedliwość, patriotyzm, dziecko, wartości religijne, ekonomiczne, społeczne, intelektualne, polityczne itd. Jednym wartościom człowiek przypisuje większe, innym mniejsze znaczenie – tworząc w ten sposób własną hierarchię wartości. Można więc powiedzieć, że podstawową cechą wartości jest ich hierarchiczność. Potwierdza to stanowisko M. Rokeacha, według którego twierdzenie o hierarchicznej strukturze wartości jest podstawową cechą definicji systemu wartości, a z kolei system wartości jest „trwałą organizacją przekonań o preferowanych sposobach postępowania lub ostatecznych stanach egzystencji wzdłuż kontinuum względnej ważności”.³⁸

Najogólniej przez termin „hierarchia wartości” rozumie się „strukturalny porządek wartości”.³⁹ „Uporządkowane w jakąś hierarchię wartości promieniują na świat ludzkich czynów, zamiarów, na samych ludzi i ustalają szczególny sobie właściwy porządek wśród zdarzeń, których sprawcą jest człowiek. Powodują one, że jedne sprawy są dla człowieka „ważne”, a inne „mniej ważne”, pewne postęпки „szlachetne”, a inne „podłe”, że jednych ludzi nazwiemy „bohaterami”, a drugich „tchórzami”.⁴⁰

A. Cudowska⁴¹ wyróżnia dwa znaczenia pojęcia hierarchii wartości:

1. hierarchia jako „drabina”, „schody”, nie prowadzi ona jednak od pełnego uporządkowania wartości, które ze swej istoty są nieporównywalne, nieprzeliczalne;
2. hierarchia jako preferencja określonych wartości w sytuacji wyboru – tu sposobów systematyzacji może być nieskończenie wiele.

Ważnym zadaniem teorii wartości jest odkrycie i opisanie hierarchii, jaka zachodzi między wartościami. Istnieją różne rodzaje, typy i odmiany, różne kręgi czy „rodziny” wartości oraz wiele sposobów opisu i podziału wartości. Jako odniesienie teoretyczne dla swoich

³⁸ P. Brzozowski, „Wzorcowa hierarchia wartości”, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 50.

³⁹ K. Chelstowski, Świat wartości młodzieży z upośledzeniem umysłowym stopnia lekkiego cz. 1, „Szkoła Specjalna” 2003, nr 4, s. 205.

⁴⁰ J. Tischner, „Wobec wartości”, Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów, Poznań 2001, s. 28.

⁴¹ M. Szymański, op.cit., s. 45.

prób badawczych zdecydowałam się przyjąć klasyfikację wartości zaproponowaną przez M. Rokeacha, który wyróżnił dwie grupy wartości: ostateczne (finalne) - odnoszące się do najważniejszych celów w życiu człowieka i instrumentalne - dotyczące sposobów postępowania i cech osobowości. Wśród wartości ostatecznych Rokeach wyróżnia: wartości indywidualne (osobiste), do których można zaliczyć bezpieczeństwo rodziny, mądrość, dojrzałą miłość, dostatnie życie itp. Bezpieczeństwo narodowe, pokój na świecie i równość to wartości społeczne. Również w grupie wartości instrumentalnych autor dokonał podziału na dwie podgrupy: wartości moralne i wartości kompetencyjne. W skład podgrupy wartości moralnych wchodzi takie wartości, jak: kochający, posłuszny, uczciwy, odpowiedzialny. Na podgrupę wartości kompetencyjnych składają się wartości typu: ambitny, intelektualista, logiczny, o szerokich horyzontach, obdarzony wyobraźnią.

Młodzież niewidoma i słabowidząca wobec wartości - analiza wyników badań własnych

Badając wartości, jakie akceptuje młodzież, można poznać ich widzenie świata. Co tak naprawdę liczy się dla młodego pokolenia w dzisiejszych czasach? O to, co jest ważne dla wychowanków Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach, czyli o wartości preferowane przez młodzież niewidomą i słabo widzącą, zapytałam w przeprowadzonej przeze mnie ankiecie. Celem zaprezentowanych badań było określenie, jakie wartości są preferowane przez młodzież z dysfunkcją narządu wzroku i jaka jest ich hierarchia oraz jakie czynniki wpływają na ich wybór.

Badania przeprowadzono w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych im. Róży Czackiej w Laskach. Badaniem ankietowym wykonanym w celu uzyskania danych na temat preferencji wartości przez młodzież z dysfunkcją narządu wzroku objęto 35 wychowanków: 17 chłopców i 18 dziewcząt z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach. Grupę badanych osób stanowili uczniowie szkół ponadgimnazjalnych: Liceum Ogólnokształcącego, Technikum i Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Uczniowie podczas roku szkolnego zamieszkują w dwóch internatach: w Domu Chłopców i Domu Dziewcząt na terenie Ośrodka. Ankietowana młodzież znajduje się w przedziale wiekowym od 16 do 23 lat. Ankiety, wydrukowane w zależności od potrzeb zarówno w brajlu jak i w czarnym druku, zostały

rozdane i wypełnione w internatach w czasie wolnym od zajęć szkolnych. Ze względu na specyficzny charakter badanej grupy czas na ich wypełnienie był nieograniczony. Młodzież mogła pracować tak długo, jak tego potrzebowała, aby wynik końcowy przedstawiał rzeczywiste ich wartości.

Pytania zawierają 36 wartości, które zostały podzielone na dwie grupy po 18 pozycji każda. Wśród dwóch grup wartości znalazły się propozycje o różnym stopniu ogólności i znaczeniu. Sposób formułowania wartości nawiązuje do metody M. Rokeacha. W pierwszej grupie znalazły się wartości ogólniejsze i przez M. Rokeacha określone jako ostateczne, a w drugiej wartości bardziej konkretne i o mniejszym stopniu ogólności, określane jako instrumentalne. Wartości z listy pierwszej służyły do określenia, co jest najważniejsze w życiu samych badanych, natomiast wartości z grupy drugiej do oceny cech, czy właściwości cenionych u innych ludzi. Zadaniem badanych było wybranie po pięć najbardziej cenionych wartości z każdej listy i uszeregowanie ich według kryterium ważności od najważniejszej do najmniej ważnej, gdyż rangowanie i wybór najważniejszych i najmniej ważnych wartości uznawane są przez M. Rokeacha za trafne i rzetelne sposoby badania indywidualnych systemów wartości.

Dokonane wybory przez młodzież niewidomą i słabowidzącą pozwoliły na zaprezentowanie hierarchii wartości wychowanków Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach W kwestionariuszu ankiety znalazły się również pytania, które dostarczyły informacji na temat tego, czym badani kierują się w swoim zachowaniu i postępowaniu, a także kto wpływa i pomaga im w wyborze tego, co jest ważne w życiu i jak należy postępować.

Celem sprawdzenia i określenia, jaka jest hierarchia wartości młodzieży z dysfunkcją narządu wzroku, które wartości są bardziej, a które mniej cenione przez badanych, obliczone zostały średnie dla każdej z 36 przedstawionych badanym wartości. Dla porównania średnie wyniki zostały przedstawione w tabeli 1 dla wartości ostatecznych oraz wartości instrumentalnych, zarówno dla całej grupy badanych jak i oddzielnie dla dziewcząt i chłopców.

Tabela 1. Młodzież niewidoma i słabowidząca wobec wartości

Wartość	chłopcy		dziewczęta		Razem	
	Średnia wartość	ranga	Średnia wartość	ranga	Średnia wartość	ranga
Bezpieczeństwo własnego kraju	-	-	-	-	-	-
Dojrzała miłość	1,5	1	2,5	4	2	3
Inteligencja	2,2	3	3	7	2,6	5
Mądrość	3,5	9	2,7	6	3,1	9
Miłość bliźniego	1,5	1	1,7	1	1,6	1
Odpowiedzialność	3	7	3	7	3	8
Odwaga	4,5	14	-	-	4,5	18
Opanowanie	4	12	3,7	9	3,9	14
Otwartość umysłu	3	7	-	-	3	8
Piękno przyrody i sztuki	-	-	-	-	-	-
Poczucie dokonania czegoś ważnego	3,6	10	3	7	3,3	10
Pogodne usposobienie	4,5	14	4,2	12	4,4	17
Pokój na świecie	3,5	9	3	7	3,3	10
Posłuszeństwo	4	12	-	-	4	15
Pracowitość	2,6	5	4	10	3,3	10
Prawdziwa przyjaźń	3,2	8	3	7	3,1	9
Religia (zbawienie duszy)	2,5	4	3	7	2,8	7
Rozsądek	4	12	4	10	4	15
Równe prawa i obowiązki dla wszystkich	-	-	5	15	5	20
Równowaga wewnętrzna	5	15	2	2	3,5	12
Samodzielność	3	7	2,5	4	2,8	7
Schludność	-	-	4,4	13	4,4	17
Sklonność do pomocy innym	2,8	6	2,6	5	2,7	6
Szacunek dla siebie	2,5	4	2,3	3	2,4	4
Szacunek i uznanie u innych ludzi	3	7	4,2	12	3,6	13
Szczęście	2,6	5	4,1	11	3,4	11
Troska o rodzinę i najbliższych	2,8	6	2,3	3	2,6	5
Twórczość	-	-	5	15	5	20
Uczciwość	3	7	3,5	8	3,3	10
Umiejętność przebaczenia	1,8	2	2	2	1,9	2
Uzdolnienia	-	-	-	-	-	-
Wolny wybór	4,3	13	4,5	14	4,4	17
Zdobycie niezbędnych środków materialnych do życia	4,3	13	4	10	4,2	16
Życie pełne wrażeń	4,5	14	5	15	4,8	19
Życie przyjemne, łatwe bez wysiłku i problemów	-	-	-	-	-	-
Życzliwość	3,8	11	5	15	4,4	17

Różnice hierarchii wartości dziewcząt i chłopców okazały się mniejsze niż przypuszczano. Świadczą o tym dane przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Hierarchia wartości młodzieży niewidomej i słabowidzącej z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach ze względu na płeć

Ranga	Hierarchia wartości	
	chłopcy	dziewczęta
1	Dojrzała miłość Miłość bliźniego	Miłość bliźniego
2	Umiejętność przebaczenia	Równowaga wewnętrzna Umiejętność przebaczenia
3	Inteligencja	Szacunek dla siebie Troska o rodzinę i najbliższych
4	Religia (zbawienie duszy) Szacunek dla siebie	Dojrzała miłość Samodzielność
5	Pracowitość Szczęście	Sklonność do pomocy innym
6	Sklonność do pomocy innym Troska o rodzinę i najbliższych	Mądrość
7	Odpowiedzialność Otwartość umysłu Samodzielność Szacunek i uznanie u innych ludzi Uczciwość	Inteligencja Odpowiedzialność Poczucie dokonania czegoś ważnego Pokój na świecie Prawdziwa przyjaźń Religia (zbawienie duszy)
8	Prawdziwa przyjaźń	Uczciwość
9	Mądrość Pokój na świecie	Opanowanie
10	Poczucie dokonania czegoś ważnego	Pracowitość Rozsądek Zdobycie niezbędnych środków materialnych do życia
11	Życzliwość	Szczęście
12	Opanowanie Posłuszeństwo Rozsądek	Pogodne usposobienie Szacunek i uznanie u innych ludzi
13	Wolny wybór Zdobycie niezbędnych środków materialnych do życia	Schludność
14	Odwaga Pogodne usposobienie Życie pełne wrażeń	Wolny wybór
15	Równowaga wewnętrzna	Równe prawa i obowiązki dla wszystkich Twórczość Życie pełne wrażeń Życzliwość

Pierwsze i drugie miejsce w układzie rankingowym zarówno u dziewcząt jak i u chłopców zajęły takie wartości, jak: miłość bliźniego i umiejętność przebaczenia. Dokładnie to samo siódme miejsce zajęła odpowiedzialność. Widoczne są też przemieszczenia kolejności następujących wartości: prawdziwa przyjaźń, szacunek dla siebie, skłonność do pomocy innym, uczciwość, wolny wybór oraz życie pełne wrażeń. Nie mają one jednak zbyt istotnego znaczenia gdyż ich położenie w hierarchii dziewcząt i chłopców różni się tylko jednym miejscem. Pomimo pewnych podobieństw w wyborach wartości dokonanych przez chłopców i dziewczęta, zauważalne są też znaczące różnice. Przykładem jest szczęście i pracowitość, które przez chłopców zostały zaliczone do grupy pięciu najważniejszych wartości i usytuowane na piątym szczeblu drabiny aksjologicznej. Dziewczęta natomiast umieściły je kolejno: pracowitość na dziesiątej, a szczęście dopiero na jedenastej pozycji. W wyborach dokonanych przez chłopców zauważyć należy, że do wartości najwyższej cenionych zaliczyli również dojrzałą miłość, którą umieścili na pierwszym miejscu, inteligencję na trzecim, a tuż za nią religię. W opinii dziewcząt wartości te mają nieco mniejsze znaczenie w życiu, ponieważ dojrzała miłość znalazła się na czwartym miejscu a inteligencja i religia na siódmym.

Rozpatrując sytuację wyboru między różnymi wartościami warto zauważyć, że dziewczęta troskę o rodzinę i najbliższych, która otrzymała trzecią rangę, oraz samodzielność, która znalazła się miejsce niżej, zaliczyły do najważniejszych wartości w swoim życiu. U chłopców wartości te sytuują się kilka pozycji niżej. Najbardziej istotna różnica dotyczy równowagi wewnętrznej, ponieważ dziewczęta uznały ją za jedną z najważniejszych wartości w swoim życiu i ułożyły na wysokim drugim miejscu, z kolei u chłopców wartość ta zajmuje ostatnią piętnastą pozycję.

Na marginesie powyższych rozważań należy dodać, że spośród przedstawionych badanych wartości trzy nie zostały wybrane tylko przez chłopców (równe prawa i obowiązki dla wszystkich, schludność, twórczość) i tyle samo wartości zostało odrzuconych tylko przez dziewczęta (odwaga, otwartość umysłu, posłuszeństwo). Znalazły się również takie, które zostały odrzucone zarówno przez chłopców, jak i przez dziewczęta. Należą do nich: bezpieczeństwo własnego kraju, piękno przyrody i sztuki, uzdolnienia oraz życie przyjemne, łatwe bez wstyku i problemów.

Efektom analizy przeprowadzonych badań jest więc w pełni uporządkowana hierarchia wartości zaprezentowana poniżej odnosząca się do całej badanej grupy młodzieży z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach.

Hierarchia wartości młodzieży z dysfunkcją narządu wzroku:

1. **Miłość bliźniego.**
2. **Umiejętność przebaczenia.**
3. **Dojrzała miłość.**
4. **Szacunek dla siebie.**
5. **Inteligencja.**
Troska o rodzinę i najbliższych.
6. Skłonność do pomocy innym.
7. Religia (zbawienie duszy).
Samodzielność.
8. Odpowiedzialność.
Otwartość umysłu.
9. Mądrość.
Prawdziwa przyjaźń.
10. Poczucie dokonania czegoś ważnego.
Pokój na świecie.
Pracowitość.
Uczciwość.
11. Szczęście.
12. Równowaga wewnętrzna.
13. Szacunek i uznanie u innych ludzi.
14. Opanowanie.
15. Posłuszeństwo.
Rozsądek.
16. **Zdobycie niezbędnych środków materialnych do życia.**
17. **Pogodne usposobienie.**
Schludność.
Wolny wybór.
Życzliwość.
18. **Odwaga.**
19. **Życie pełne wrażeń.**
20. **Równe prawa i obowiązki dla wszystkich.**
Twórczość.

Uzyskane wyniki badań wskazują, że na pierwszym miejscu wśród wartości najbardziej cenionych przez wychowanków Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach klasyfikuje się niewątpliwie miłość bliźniego (1,6 pkt.), tuż za nią umiejętność przebaczenia (1,9 pkt.) oraz dojrzała miłość (2 pkt.). Jeszcze niżej na pozycji czwartej szacunek dla siebie (2,4 pkt.). Troska o rodzinę i najbliższych jako wartość, tak samo jak inteligencja (po 2,6 pkt.), zajęły piąte miejsce w hierarchii. Do nieco mniej cenionych wartości młodzi ludzie zaliczyli: skłonność do pomocy innym (2,7 pkt.), religię i samodzielność (po 2,8 pkt.). Zaskakująco nisko młodzież niewidoma i słabowidząca usytuowała pracowitość i uczciwość (po 3,3 pkt.), bo aż na dziesiątym miejscu. Mniej więcej w połowie hierarchii znalazły się również: na dziewiątym - mądrość i prawdziwa przyjaźń (po 3,1 pkt.), a także szczęście (3,4 pkt.) na jedenastym. Na stosunkowo dalekich miejscach badani ulokowali opanowanie (3,9 pkt.), posłuszeństwo i rozsądek (po 4 pkt.).

Badana młodzież ustosunkowując się do różnych wartości życia codziennego zaliczyła zdobycie niezbędnych środków materialnych do życia (4,2 pkt.) do grupy pięciu najmniej cenionych przez siebie wartości, tuż za wartościami materialnymi ulokowali: pogodne usposobienie, schludność, wolny wybór i życzliwość (po 4,4 pkt.). Odwaga (4,5 pkt.) i życie pełne wrażeń (4,8 pkt.) znalazły się kolejno na niskim osiemnastym i dziewiętnastym miejscu. Na ostatnim szczeblu hierarchii wartości młodzieży z dysfunkcją wzroku znalazły się równe prawa i obowiązki dla wszystkich oraz twórczość (po 5 pkt.).

Zbierając informacje odnośnie wartości w świecie młodzieży niewidomej i słabowidzącej zastosowałam w trakcie badań kwestionariusz ankiety składający się z czterech części. W dwóch pierwszych, zadaniem badanych było wybranie z listy wartości ostatecznych i instrumentalnych po pięć ważnych dla nich i uszeregowanie od najbardziej cenionej przez nich do mniej ważnej. W kolejnych poproszono respondentów o odpowiedź na pytania: „*Kto lub co pomaga Ci w wyborze tego, co jest dla Ciebie ważne?*” oraz „*Czym kierujesz się w swoim postępowaniu?*”. Przedstawione wyniki badań pozwalają odpowiedzieć na postawione problemy badawcze: jakie czynniki mają wpływ na wybór przez młodzież niewidomą i słabowidzącą tego, co jest w życiu cenne i ważne?, jakimi motywami kieruje się badana młodzież w swoim postępowaniu?, oraz weryfikację postawionych hipotez, w których założyłam, że na kształtowanie hierarchii wartości badanej młodzieży największy wpływ mają przede wszystkim rodzice,

wychowawcy oraz osoby duchowne, natomiast środki masowego przekazu nie odgrywają większej roli. Za prawdopodobne uznałam, że w swoim zachowaniu wychowankowie stosują się do zaleceń wychowawców. Ponadto mają na uwadze pożytek ogólny oraz dobro rodziny.

Prezentowane wyniki badań pozwalają więc zauważyć, że wychowankowie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach, bez względu na płeć, rodzaj szkoły, miejsce zamieszkania, pochodzenie społeczne, strukturę rodziny, wykształcenie i aktualne miejsce pracy rodziców, dokonywali takich samych wyborów. Z zaproponowanych czynników, które mają wpływ na wybór tego, co jest najważniejsze w życiu, najczęściej wskazywali odpowiedzi: *Sam wybieram co jest dla mnie ważne*, a nieco rzadziej: *Rodzice*. Mniej liczebne grupy stanowili ci wychowankowie, dla których koledzy, koleżanki i przyjaciele pomagają dokonać wyboru. Rodzeństwo, dziadkowie i dalsza rodzina, a także ksiądz lub siostry zakonne zostały w poszczególnych grupach wybierani tylko przez pojedyncze osoby.

Około 2/3 badanych udzieliło odpowiedzi, że sami wybierają, co jest dla nich ważne w życiu. Piętnaście osób wypowiedziało się, że w wyborze wartości pomagają rodzice, a o połowę mniejszą grupę stanowili ci, dla których przyjaciele, koleżanki i koledzy są osobami, które pomagają ocenić, co jest dobre, a co złe, zaledwie trzy osoby przyznały tę rolę rodzeństwu. Z grupy 35 wychowanków objętych badaniem tylko dwie osoby zaznaczyły inne sugerowane odpowiedzi. Jedna uznała, że najważniejszymi osobami, które służą pomocą przy wyborze, co jest ważne, są dziadkowie lub dalsza rodzina, a inna zaznaczyła, że są to osoby duchowne.

W wyniku badań potwierdziło się przypuszczenie, że dla młodzieży z dysfunkcją narządu wzroku środki masowego przekazu nie odgrywają żadnej roli w procesie wartościowania. Zaskakujący i niepokojący zarazem jest brak wychowawców i nauczycieli w grupie osób, które powinny starać się pokazać młodym ludziom, co jest naprawdę ważne i cenne w życiu, czym mają się kierować, jak postępować w różnych sytuacjach życiowych i do czego dążyć.

Badani wychowankowie zostali również poproszeni o wybór trzech motywów odzwierciedlających wartości, którymi kierują się w swoim zachowaniu i postępowaniu. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, jak często poszczególne motywy były uznawane za najbardziej atrakcyjne. Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że sprawiedliwość odgrywa największą rolę w życiu młodzieży niewi-

domiej i słabowidzącej. Jedna trzecia ogółu badanych zaznaczyła, że ma na uwadze użytek ogólny. Bardzo ważne jest też dla nich dobro rodziny. Do najrzadziej branych pod uwagę motywów własnego postępowania należą: opinia sympatii, wpływ rówieśników oraz kierowanie się własną korzyścią i interesem. Oprócz sugerowanych odpowiedzi badany mógł wpisać dowolną treść. Z takiej możliwości skorzystało sześć osób, które umotywowały sposoby swojego postępowania następującymi odpowiedziami: *postępuję tak jak czuję, własnym rozeznaniem, rozumem i sercem, miłością, planami na przyszłość oraz kodeksem*. Prezentowane wyniki badań pozwalają zauważyć, że wśród badanych wychowanków zalecenia wychowawców nie są brane pod uwagę w podejmowaniu działań. Z tego względu uzyskane dane empiryczne wykazują, że hipoteza, w której uznałam, że w zachowaniu i postępowaniu badani wychowankowie stosują się do zaleceń wychowawców oraz mają na uwadze użytek ogólny i dobro rodziny, nie znalazła całkowicie potwierdzenia w badaniach.

Podsumowanie

W życiu każdego człowieka doniosłą rolę pełnią deklarowane i realizowane wartości. Problem ich dostrzegania i kształtowania jest jednym z istotnych dylematów stojących przed współczesnym człowiekiem. Ukształtowanie właściwej i trwałej hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do świadomego życia i podejmowania odpowiedzialnych decyzji, dokonywania pewnych wyborów oraz przejawiania określonych zachowań.

W toku przeprowadzonych badań starałam się określić, jakie wartości preferuje młodzież z dysfunkcją narządu wzroku. Analiza danych pozyskanych w badaniu pozwoliła zaprezentować hierarchię wartości badanej młodzieży oraz ukazać podobieństwa i różnice, jakie zarysowały się w ocenie wartości badanych chłopców i dziewcząt z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Laskach.

W swoich badaniach zastosowałam tylko jedno narzędzie badawcze, co mogło dać nie do końca wiarygodne wyniki. Również mała liczba osób objętych badaniem nie daje pełnego obrazu wartości preferowanych przez młodzież niewidomą i słabowidzącą.

Z badań nad hierarchią wartości młodzieży z dysfunkcją narządu wzroku wynika, że najwyżej ceni ona takie wartości, jak: miłość, rodzinę, szacunek dla siebie i umiejętność przebaczenia. Wartości te

stanowią dla nich wyznaczniki codziennego życia, nimi kierują się w zachowaniu, postępowaniu, a także przy podejmowaniu różnego rodzaju ważnych życiowych decyzji. Dość niską rangę w opiniach badanych uzyskały: życie pełne wrażeń, schludność, twórczość, wolny wybór i odwaga. Wśród przedstawionych badanych wartości znalazły się również takie, które zostały odrzucone przez wszystkich wychowanków. Należą do nich: bezpieczeństwo własnego kraju, piękno przyrody i sztuki, uzdolnienia oraz życie przyjemne, łatwe bez wysiłku i problemów.

Różnice w wyborach wartości dziewcząt i chłopców okazały się mniejsze, niż przypuszczano. Młodzież bez względu na płeć przypisywała takie same oceny dla wartości znajdujących się na najwyższych szczeblach ogólnej hierarchii, to znaczy miłości bliźniego i umiejętności przebaczenia. Widoczne są też przemieszczenia kolejności wielu wartości, które nie mają większego znaczenia, ponieważ różnica dotyczy tylko jednego miejsca. Zaliczyć do nich można: prawdziwą przyjaźń, szacunek dla siebie, skłonność do pomocy innym, uczciwość oraz wolny wybór. Pomimo wielu podobieństw w wyborach wartości dokonanych przez chłopców i dziewczęta, zauważalne są też znaczące różnice. Rozpatrując sytuację wyboru między różnymi wartościami warto zauważyć, że dziewczęta troskę o rodzinę i najbliższych oraz samodzielność zaliczyły do najważniejszych wartości w swoim życiu. Natomiast chłopcy cenią sobie wyżej niż dziewczęta szczęście i pracowitość oraz inteligencję, dojrzałą miłość i religię. Prezentowane wyniki badań pozwalają zauważyć, że największa różnica dotyczy równowagi wewnętrznej.

Moim zdaniem zdecydowanie za nisko ulokowane zostały przez młodzież niewidomą i słabowidzącą równe prawa i obowiązki dla wszystkich, czyli poszanowanie, respektowanie i uznawanie praw każdej jednostki, pomimo tego, że zadeklarowała, iż w swoim życiu kieruje się przede wszystkim sprawiedliwością oraz ma na uwadze pożytek ogólny.

Z przeprowadzonych badań wynika też, że młodzi ludzie nie przywiązują dużej wagi do wartości konsumpcyjnych czy posiadania majątku. Przyczyn takiego stanu może być wiele. Wychowankowie nie czują bezpośrednio znaczenia pieniądza, głównie może to być spowodowane brakiem wrażeń wzrokowych oraz wieloletnim przebywaniem w placówce. Można przypuszczać również, iż wartości materialne dla wielu dziewcząt i chłopców nie stanowią problemu, dlatego że

troska o zdobywanie potrzebnych środków materialnych do życia nie spoczywa na nich, ale na ich rodzicach. W przyszłości, w momencie ukończenia szkoły, opuszczenia Ośrodka i życiowego usamodzielniania się badanej młodzieży, wartości materialne mogą jednak wysunąć się na czołowe pozycje.

Zaskakujący i niepokojący zarazem jest brak wychowawców i nauczycieli obok rodziny, kolegów, koleżanek, osób duchownych wśród tych, którzy powinni wskazywać młodemu, co jest cenne i ważne w życiu, jak należy postępować i według jakich reguł żyć.

Badania nad wartościami młodzieży nie tylko ułatwiają zrozumienie potrzeb życiowych nastolatków, ale są także podstawą do analizy postaw młodzieży. Wiedza płynąca z tego typu badań służy również przewidywaniu dążeń i zachowań młodego pokolenia.

Postawy młodzieży, świat jej wartości, powinny kształtować: dom rodzinny, szkoła, instytucje wychowawcze, Kościół, grupa rówieśnicza, środki społecznego przekazu. Te środowiska wychowawcze powinny wychowywać do wartości w sposób komplementarny, to znaczy powinny wychowywać tak, aby młode pokolenie poszukiwało prawdy i konsekwentnie tą prawdą żyło, by czyniło dobro, by szukało piękna w sobie i wokół siebie oraz aby żyło w zgodzie z samym sobą i drugimi.

Bibliografia

- Bielska E., *Studenci a liberalny system wartości w Polsce i Danii*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006.
- Bokszański Z. (red.), *Encyklopedia socjologii*, Tom IV, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.
- Brzozowski P., *Wzorcowa hierarchia wartości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
- Chelstowski K., *Świat wartości młodzieży z upośledzeniem umysłowym stopnia lekkiego*, cz. 1, „Szkoła Specjalna”, nr 4/2003.
- Grzegorzczak A., *Psychiczna osobliwość człowieka*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2003.
- Itendo-Milewska A., *Rola rodziców w kształtowaniu systemu wartości swoich dzieci*, „Małżeństwo i Rodzina”, 2005, nr 1-2.
- Jedynak S. (red.), *Mały słownik etyczny*, „Branta”, Bydgoszcz 1999.
- Julia D., *Słownik filozofii*, Wydawnictwo Książnica, Warszawa 1992.

- Kluz T., *Psychospołeczne uwarunkowania wyboru wartości przez młodzież*, Wydawnictwo Edukacyjne "Akapit", Toruń 2007.
- Kozaczuk F., *Świat wartości młodzieży z symptomami niedostosowania społecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005.
- Kozaczuk F., *Wartości i postawy nieletnich w różnych stadiach wyko-
lejenia społecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006.
- Krasnodębska A., *Młodzież a wartości - próba prezentacji niektórych zależności*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Pedagogika” 1996 z. 34.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005
- Mariański J., *Socjologia moralności*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006.
- Misztal M., *Elementy systemu wartości*, PWN, Warszawa 1990.
- Nowak D., *Młodzież wobec deklarowanych wartości*, „Wychowanie Na Co Dzień”, 2001, nr 7/8.
- Oleś P., *Wartościowanie a osobowość*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1989.
- Ostrowska K., *Wychowanie jako wprowadzenie w życie wartościowe*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2007, nr 1.
- Reber A.S., *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2000.
- Rorat M., *Wartości i poczucie sensu życia młodzieży z dysfunkcją narządu ruchu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006.
- Sillamy N., *Słownik psychologii*, Wydawnictwo „Książnica”, Katowice 1995.
- Staszczak Z. (red.), *Słownik etnologiczny*, PWN, Warszawa 1987.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972.
- Szewczuk W. (red.), *Świat wartości i wychowanie*, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Fundacja Innowacja, Warszawa 1996.
- Szymański M., *Młodzież wobec wartości*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2000.
- Świda H., *Młodzież a wartości*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979.

Thomas W., Znaniecki F., *Chłop polski w Europie i Ameryce*, tom I, Warszawa 1977.

Tischner J., *Wobec wartości*, Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów, Poznań 2001.

Ziółkowski M., *Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000.